

Marian Sołtysiak

Zarząd Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo-Ogrodowych Muzeum Narodowego w Warszawie

---

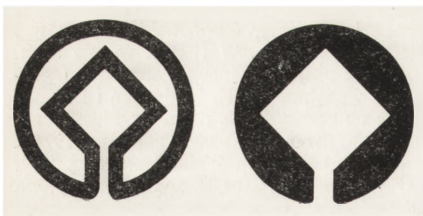
Ochrona Zabytków 32/3 (126), 254-255

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Na I sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO w 1976 r. podjęto decyzję o konieczności zaprojektowania emblematu Dziedzictwa Światowego. W czasie II sesji Komitetu, w sierpniu 1978 r., rozpatrzono różne propozycje i przyjęto dwa warianty rysunkowe znaku. Znak symbolizuje: dzie-

ło stworzone przez człowieka (w formie kwadratu) ściśle zespolone z naturą i globem ziemskim (w formie koła). Kolor znaku — niebieski. Znak ten należy stosować przy przedstawianiu obiektów wpisanych na listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego, na zdjęciach, rysunkach lub mapach.

ZARZĄD OCHRONY I KONSERWACJI ZESPOŁÓW PAŁACOWO-OGRODOWYCH MUZEUM NARODOWEGO W WARSZAWIE

Zarząd Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo-Ogrodowych Muzeum Narodowego w Warszawie powstał 1 lipca 1977 r. jako samodzielny zakład budżetowy, podporządkowany Muzeum Narodowemu. Podstawą do jego utworzenia była Decyzja nr 3 prezesa Rady Ministrów z dnia 22 stycznia 1977 r. o przekazaniu Łazienek Królewskich Muzeum Narodowemu. Zakres działania nowej jednostki ustalił minister kultury i sztuki Zarządzeniem nr 23 z dnia 26 lipca 1977 r., powierzając Zarządowi administrowanie, ochronę, konserwację i pielęgnację zespołów pałacowo-ogrodowych w Łazienkach, Wilanowie, Królikarni, Nieborowie i Arkadii, a w przyszłości opiekę nad ogrodem Zamku Królewskiego w Warszawie.

Zarząd, jako jednostka całkowicie nowa, nie mająca żadnego odpowiednika, stanowi próbę zastosowania bardziej skutecznej i dostosowanej do warunków metody w systemie ochrony muzealno-konserwatorskiej nad zespołami pałacowo-ogrodowymi. Przekazanie Muzeum Narodowemu Łazienek, a więc parku miejskiego, dało bezpośredni impuls do szukania nowych rozwiązań organizacyjnych, chociaż potrzeba ich była uświadomiona już znacznie wcześniej. Muzeum Narodowe w Warszawie posiadało obszary zieleni o najwyższych walorach przyrodniczych i zabytkowych, pod względem powierzchni przewyższając zasoby zieleni w niejednym dużym mieście, nie dysponując jednocześnie służbami fachowymi do wykonywania swoich obowiązków.

Zarząd przejął kolejno zespoły: Łazienki — od 1.VII.1977 r., Nieborów i Arkadię — od 1.I.1978 r., Pomocnicze Gospodarstwo Rolne w Nieborowie — od 1.VII.1978 r. oraz Wilanów i Królikarnię od 1.I.1979 r. Równocześnie prowadzone były prace organizacyjne, kompletowano kadrę fachową, od podstaw organizowano bazę sprzętu i transportu. Szczególne trudności wiązały się z terenem Łazienek, skąd zgodnie z decyzją prezesa Rady Ministrów należało wykwaterować 18 lokatorów prywatnych i wiele instytucji. Akcja ta, pomimo opóźnienia w niektórych wypadkach, przyniosła już widoczne efekty. W Podchorążówce od ubiegłego roku prezentowana jest wystawa o odbudowie Zamku Królewskiego, Oberża, przeznaczona na siedzibę służb fachowych, Mała Oficyna z pomieszczeniami socjalnymi dla ogrodników oraz wiele budynków gospodarczych — zaczęły wreszcie służyć Łazienkom. Obecnie do

wykwaterowania pozostało jeszcze trzech lokatorów prywatnych, przedszkola oczekują na nowy budynek; Pracownie Konserwacji Zabytków, pomimo zwolnienia części pomieszczeń, zajmują wciąż powierzchnię nieuzasadnioną wysokością łazienkowskich przerobów konserwatorskich, wstrzymując zwłaszcza organizację Muzeum Łowiectwa Polskiego w budynku Koszar Kantonistów.

Zarząd, jako komórka nadrzędna, zatrudniająca 40 osób, ustala główne kierunki działania, realizując wytyczne Muzeum Narodowego i jego Komisji Konserwatorskiej oraz Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Sztuki. Zarząd finansuje, stwarza warunki techniczne i kontroluje całą działalność oraz zleca prace wykonawcom z zewnątrz.

Jednostkami realizacyjnymi są oddziały: w Łazienkach (z Królikarnią), Wilanowie i Nieborowie (wraz z Arkadią). Dyrekcje oddziałów ponoszą odpowiedzialność za ochronę zespołów, realizację prac pielęgnacyjno-konserwatorskich w ogrodach, produkcję roślinną (ziemia orna i szkółki w organizacji w Nieborowie oraz zespoły szklarniowe w Łazienkach, Wilanowie i Nieborowie), a także bieżące prace remontowo-konserwacyjne w obiektach architektury.

W obrębie Zarządu funkcjonują następujące pionierzy organizacyjne: zieleni, remontowo-konserwatorski, administracyjno-finansowy.

Zespół zieleni — obejmuje jednostki nadzoru i pracownię projektową w Zarządzie, brygady międzyparkowe: chirurgii drzew, konserwacji wód, konserwacji dróg oraz służby pielęgnacyjne w oddziałach. Zespół ten w zasadzie realizuje wszystkie potrzeby, z wyjątkiem prac, które stanowią kontynuację wieloletnich działań innych wykonawców. W zakresie produkcji kwiatowej zespół zaspokaja ok. 60% potrzeb parków oraz 100% potrzeb Muzeum Narodowego i jego oddziałów (kwiaty do dekoracji). Łączna wartość prac ogrodniczych w pierwszym roku działalności Zarządu (1978) w dwóch tylko wówczas oddziałach wyniosła 14 062 mln zł; w 1979 r. wraz z Wilanowem i Królikarnią zamknie się kwotą około 22 mln zł.

Zespół remontowo-konserwatorski — sprawuje opiekę nad ok. 50 budynkami, z których większość reprezentuje wysoką wartość zabytkową i równocześnie wymaga skomplikowanych zabiegów konserwatorskich. Zarząd posiada służby nadzoru in-

westycyjnego i technicznego oraz w stadium organizacji grupy remontowej w oddziałach. Zakres działalności tych brygad wyraźnie się rozwija (2 mln — 1978 r., plan 5 mln — 1979 r.). Prowadzone są przygotowania techniczno-materiałowe na przyszłość, ale pomimo tendencji rozwojowych ich potencjał długo jeszcze będzie pozwalał tylko na prowadzenie bieżących konserwacji. Tempo rozwoju limitowane jest bowiem centralnymi rozdzielnikami materiałowymi, sytuacją na rynku pracy i możliwościami Ministerstwa Kultury i Sztuki w zakresie przydziału sprzętu. Ważnym elementem umożliwiającym działalność we własnym zakresie będzie oddanie do użytku w 1979 r. warsztatów stolarsko-ślusarskich.

Głównym partnerem w dziedzinie prac konserwatorskich pozostają Pracownie Konserwacji Zabytków, których możliwości przerobowe, ustalone na 1979 r. w Wilanowie, Łazienkach i Nieborowie na 15 mln zł, daleko odbiegają od najpilniejszych potrzeb. Poza planem PKZ znalazły się, między innymi, budynki Starej Pomarańczarni w Łazienkach i Kuchni w Królikarni, pomimo że roboty są bardzo pilne i na tyle skomplikowane, iż nie mogą być realizowane przez wykonawcę o mniejszym potencjale.

Drugim partnerem niezwykle pożytecznym są spółdzielnie rzemieślnicze, które dobrze zapisały się w Arkadii i Nieborowie, a zwłaszcza w Łazienkach, przeprowadzając w ciągu kilku miesięcy remont gmachu Podchorążówki. W 1979 r. rzemieślnicy będą nadal wykorzystywani przede wszystkim w Łazienkach przy obiektach opróżnionych przez lokatorów.

Nieoczekiwanie Zarząd zmuszony został do intensywnego zajęcia się konserwacją rzeźby parkowej, która miała być rozwijana w korelacji z remontami architektury. Otóż okazało się, że stan rzeźby w Łazienkach, a być może i w innych obiektach, jest tak zły, że wymaga natychmiastowych zabiegów konserwatorskich. Stwierdzone przykłady wpływu zanieczyszczeń zewnętrznych oraz skutków dawniej przeprowadzanych zabiegów renowacyjnych każą liczyć się z działaniami trudnymi i długotrwałymi. Dlatego zorganizowana została własna pracownia konserwatorska, która w najbliższych latach będzie rozwijać swoją działalność.

Zespół administracyjno-finansowy — obejmuje różnorodne zagadnienia związane

z administrowaniem podległych Zarządowi zespołów pałacowo-ogrodowych. Wydaje się, że najbardziej istotne są tu przestrzegane dwie zasady: Łazienki, Wilanów, Nieborów, Arkadia i Królikarnia zajmują tak wybitne miejsce w naszej spuściznie kulturalnej, iż nie mogą być w nich tolerowane żadne placówki usługowe innych instytucji typu magazyn czy warsztat samochodowy, jak to było praktykowane w Łazienkach. W wypadku, gdy czasowa obecność innych instytucji jest uzasadniona, np. przedsiębiorstwo remontowe prowadzi roboty czy działa ekipa filmowa, Zarząd zastrzegł sobie prawo dyktowania warunków. Inaczej mówiąc, Zarząd i jego oddziały przejęły całkowitą administrację zespołów w ramach ustalonych przez właści-

ciela, tj. Muzeum Narodowe w Warszawie. Druga zasada polega na priorytetowym traktowaniu spraw bezpieczeństwa zespołów. Wyraża się to wprowadzeniem do obiektów muzealnych elektronicznych systemów alarmowych, całkowitym zreorganizowaniem straży, zwłaszcza łazienkowskiej, oraz podejmowaniem wielu zabiegów dla uaktywnienia społecznej opieki, zarówno w sensie zorganizowanym (np. patrole harcerskie), jak i indywidualnym (przyznawanie odznaki „Honorowy Opiekun Łazienek”).

Osiągnięte dotychczas rezultaty Zarządu Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo-Ogrodowych Muzeum Narodowego w Warszawie wysoko zostały ocenione przez dyrekcję Muzeum Narodowego i mu-

zealną Komisję Konserwatorską, a także pozytywnie się do nich odnosi Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Sztuki. Zmiany na lepsze w naszych ogrodach zostały dość powszechnie zauważone przez prasę i wielu zwiedzających. Wszystko to zdaje się zaświadczać, że przyjęto prawidłową koncepcję Zarządu i ustalono właściwe cele oraz dobrą kolejność ich realizacji. Dotychczasowe doświadczenia potwierdzają, że w systemie ochrony zabytków warto poszukiwać rozwiązań nowych, lepiej dostosowanych do istniejących potrzeb i warunków.

Marian Soltysiak

XXV-LECIE INSTYTUTU HISTORII KULTURY MATERIALNEJ PAN

W dniu 8 stycznia 1979 r. odbyła się w Pałacu Staszica w Warszawie uroczysta sesja z okazji jubileuszu XXV-lecia Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN. Jako reprezentanci najwyższych władz państwowych i Akademii wzięli w niej udział m.in.: sekretarz KC PZPR, wicemarszałek Sejmu PRL — prof. dr Andrzej Werblan, zastępca kierownika Wydziału Nauki KC PZPR — dr Alfred Stroka, prezes PAN — prof. dr Witold Nowacki, podsekretarz stanu w Ministerstwie Kultury i Sztuki — prof. dr Wiktor Zin, zastępca sekretarza Wydziału I PAN — prof. dr Marian Wojciechowski, dyrektorzy różnych instytutów i placówek, w szczególności: dyrektor Biblioteki Narodowej — prof. dr Witold Stankiewicz, dyrektor Instytutu Historii PAN — prof. dr Czesław Madajczyk, dyrektor Instytutu Sztuki PAN — doc. dr Stanisław Mossakowski, dyrektor Instytutu Archeologii UW — prof. dr Waldemar Chmielewski, dyrektor Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie — doc. dr Krzysztof Dąbrowski oraz liczni inni przedstawiciele instytucji naukowych, muzealnych i konserwatorskich w kraju. W otwierającym sesję przemówieniu powitałnym prof. dr Witold Nowacki podniósł zasługi Instytutu i licznej kadry jego pracowników w rozwoju nauk historycznych, w szczególności w zakresie archeologii polskiej i powszechnej, historii kultury materialnej i etnografii.

Prof. dr Wiktor Zin omówił zasługi IHKM w zakresie ochrony zabytków archeologii i szerokiej współpracy z organami konserwatorskimi, poinformował również o podpisaniu umowy między Ministerstwem Kultury i Sztuki a Instytutem Historii Kultury Materialnej, dotyczącej współpracy w zakresie ochrony zabytków. Przekazując w imieniu ministra kultury i sztuki gratulacje i życzenia z okazji jubileuszu Instytutu, prof. dr Wiktor Zin wyraził nadzieję, że podpisana umowa będzie podstawą bliższej jeszcze współpracy między PAN i Ministerstwem Kultury i Sztuki a także organami konserwatorskimi w ważnym dziale ochrony zabytków.

Następnie odczytano liczne depechy i listy gratulacyjne, przesłane na ręce dyrektora Instytutu, oraz listę osób odznaczonych odznakami Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz medalami XXV-lecia Instytutu.

W dalszej części sesji zabrał głos dyrektor Instytutu — prof. dr Witold Hensel, który

w referacie pt. *Srebrny jubileusz Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN* obszernie scharakteryzował dorobek Instytutu, przypominając, iż został on powołany uchwałą Prezydium Rządu w dniu 19 listopada 1953 r. i 1 stycznia 1954 r. pod dyrekcją prof. dr. Kazimierza Majewskiego rozpoczął działalność. Pierwszym przewodniczącym Rady Naukowej Instytutu został członek rzeczywisty PAN — prof. dr Kazimierz Michałowski, wicedyrektorami: prof. dr Witold Hensel i prof. dr Aleksander Gieysztor, członkami dyrekcji: prof. dr Kazimierz Moszyński i prof. dr Witold Dynowski. Od 1 lipca 1954 r. funkcję dyrektora Instytutu objął prof. dr Witold Hensel i pełni ją do dnia dzisiejszego.

W powstaniu Instytutu ważną rolę odegrał dorobek zasłużonego Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego i prace Komisji Organizacyjnej Instytutu, w której m.in. działali: prof. dr Józef Kostrzewski, prof. dr Włodzimierz Antoniewicz, prof. dr Kazimierz Moszyński. Komisja dokonała krytycznej oceny dorobku dyscyplin mających wejść w skład Instytutu, pragnąc oprzeć jego działalność na wszelkich dobrych tradycjach nauki polskiej i światowej. Za dorobek o ogromnym znaczeniu prof. W. Hensel uznał prace teoretyczne na temat historii kultury materialnej, jej stosunku do innych dyscyplin, postulując kontynuację tych prac szczególnie w dziedzinie archeologii historycznej, jak również wkład Instytutu w realizację wielu prac z zakresu problematyki badawczej archeologii i metodologii, stawiających jako cel kompleksowość badań opartych na precyzyjnych modelach. Ogromne znaczenie ma też dorobek Instytutu w dziedzinie badań nad problematyką osadnictwa miast i wsi. Opracowany na ich kanwie kwestionariusz badawczy ośrodków miejskich wykorzystano również na terenie Francji, Włoch, Bułgarii i innych krajów.

W ramach prac nad metodologią archeologicznych badań terenowych stał się Instytut inspiratorem opracowania i upowszechnienia ulepszonej metody badań powierzchniowych, w konkluzji zaś koncepcji „archeologicznego zdjęcia Polski”.

Prof. W. Hensel podkreślił, że Instytut realizację swych zadań opierał na koncepcji badania węzłowych momentów dziejowych, dawnych i najnowszych, przy prowadzeniu również szerokich studiów po-

równawczych poza granicami Polski, co wymagało położenia szczególnego nacisku na doskonalenie i kształcenie kadry naukowej.

Działalność wydawnicza Instytutu koncentrowała się głównie na wydawaniu własnych czasopism, czego wynikiem jest m.in. siedem roczników „Kwartalnika Historii Kultury Materialnej”, dwadzieścia trzy „Archeologii Polski”, liczne roczniki „Archeologia Polona”, „Inventaria Archeologica”, „Etnografia Polska”. Ponadto działalność ta przejawiała się w ogromnym dorobku monografii.

Z osiągnięć Instytutu w zakresie prac dokumentacyjnych wymienić należy wielotomowy *Polski Atlas Etnograficzny* i wydawany wspólnie z PTAiN oraz pionami Ministerstwa Kultury i Sztuki — *Informator Archeologiczny, Katalog grodzisk Mazowsza i Podlasia* i wreszcie 7 tomów *Polish Archaeological Abstracts*. Od początku istnienia Instytutu jego pracownicy uczestniczą w pracach związanych z szeroko pojętymi zagadnieniami ochrony dóbr kultury, zarówno w dziedzinie zabytków archeologii, etnografii, jak i techniki, pełniąc np. w dziedzinie ewidencji zabytków techniki funkcję pionierską, podobnie jak ostatnio w zakresie „archeologicznego zdjęcia Polski”. Duży wkład wniósł Instytut w koncepcję problemu międzyresortowego „Pomniki kultury źródłem świadomości narodu”, czego wyrazem był m.in. fakt objęcia przez dyrektora Instytutu funkcji jego koordynatora.

W koreferatach prof. dr Jan Machnik omówił osiągnięcia Instytutu w zakresie archeologii pradziejowej i antycznej, prof. dr Lech Leciejewicz w zakresie archeologii wczesnodziejowej, doc. dr Tadeusz Rosławski w zakresie historii kultury materialnej, doc. dr Wanda Paprocka w zakresie etnografii, prof. dr Andrzej Nadolski scharakteryzował badania zagraniczne Instytutu, prof. dr Waldemar Chmielewski współpracę z katedrami archeologii, dr Leon Jan Łuka współpracę z muzeami. Po zakończeniu sesji, w godzinach popołudniowych, w siedzibie IHKM — pałacu Jacobsonów odbyło się spotkanie, w czasie którego m.in. dokonano otwarcia wystaw dorobku wydawniczego i badań terenowych Instytutu.

Jan Gromnicki